

TATIJANA PETRIĆ

IZDANJA SENJSKE GLAGOLJSKE TISKARE U DIGITALNOM OKRUŽJU*

Tatijana Petrić
Sveučilište u Zagrebu
Trg Republike Hrvatske 14
HR 10000 Zagreb
tpetric@unizg.hr

UDK: 003.349.1:004(497.5Senj)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2025-03-13

Tehnologije su nam donijele nove mogućnosti u predstavljanju i dostupnosti glagoljske baštine. Digitalne tehnologije otvorile su put prema povezivanju građe i baštinskih ustanova, stoga se u radu prikazuju i analiziraju mrežne stranice institucija i pojedinaca, kao i više tematskih portala koja se bave glagoljskom baštinom. Posebno se predstavljaju izdanja senjske glagoljske tiskare koja su dostupna na digitalnim portalima. Analiza će ukazati na razine informacija i podataka koje nude pojedine mrežne stranice i portali, korisničku populaciju kojoj su namijenjeni, kao i virtualne izložbe i njihovu namjenu. Glavni cilj rada je prikazati nužnost digitalizacije i okupljanja digitalne glagoljske baštine, kao i potrebu njezine prezentacije, popularizacije i daljnje valorizacije. U radu se ukazuje na značaj znanstvenika, stručnjaka i knjižničara u očuvanju, okupljanju i prezentaciji senjske glagoljske baštine.

Ključne riječi: senjska glagoljska tiskara, digitalna glagoljska građa, mrežne stranice i portali

Uvod

Godine 2024. obilježena je 530. obljetnica tiskanja *Senjskog misala*. Organiziran je znanstveni kolokvij u suradnji Senjskog muzejskog društva i Staroslavenskog instituta pod pokroviteljstvom Grada Senja. Tradicija se nastavlja, rekli bismo onima koji nisu bili sa nama, ali su zaslužni da je obilježavanje tiskanja *Senjskog misala*, punog naziva *Misala po zakonu rimskog dvora* iz 1494. nastavljeno. Uz prigodne riječi bilo je govora i o ostalim glagoljskim senjskim djelima i senjskoj glagoljskoj tiskari. Senjska glagoljska baština živi i dalje, stoga ovim radom pridonosim afirmaciji senjske glagoljske baštine i njezinu uključivanju u suvremene znanstvene i kulturne diskurse.

* Rad je predstavljen na Znanstvenom kolokviju u povodu 530. obljetnice tiskanja senjskog glagoljskog Misala, Senj, 5. prosinca 2024.

Juraj Lokmer je 2014. godine u svom članku *O potrebi faksimilnih, kritičkih, digitalnih izdanja senjske glagoljske tiskare i njihove mrežne dostupnosti* podsjetio na tradiciju i važnost obilježavanja važnih datuma, prisjetivši se da je sve počelo 1974. godine. Lokmer citira Anicu Nazor koja se referira na važnost objave faksimilnih i kritičkih izdanja, a o kojima je spomenuta autorica govorila prilikom obilježavanja jedne od obljetnica.¹ Do 2014. godine objavljena su tri faksimilna i kritička izdanja *Spovid općena 1978. i 1979.*; faksimilno izdanje *Korizmenjaka* 1981. koji nije imao kritičko izdanje i faksimilni pretisak *Senjskog glagoljskog misala* 1994. godine. Tu staju aktivnosti oko objave faksimilnih i kritičkih izdanja djela senjske glagoljske tiskare. Lokmer ističe važnost stvaranja digitalnih inačica djela senjske glagoljske tiskare i pri tome navodi popis svih djela i institucija u kojima se nalaze. Zaključuje sljedeće: "Naravno, potreban je *spiritus movens* koji će oživjeti takav projekt i okupiti suradnike i institucije, znati se 'nametnuti' institucijama i pronaći za to motivacijsku i financijsku potporu."²

Kulturna baština, materijalna i nematerijalna, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njezina zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta. Kulturnu baštinu čine pokretna i nepokretna kulturna dobra od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja.³ Marasović ističe da je kulturna baština širok pojam koji obuhvaća sve ono što su nam naši predci ostavili u nasljeđe, bilo da se radi o graditeljstvu, arheologiji, književnosti, kiparstvu ili ostalim umjetnostima. Pri tome ističe kako je kulturna baština jedno od najvrjednijih dobara za proučavanje povijesti čovječanstva, razvoja umjetnosti i čovjekovih postignuća. Zato je njezino čuvanje od velikog značaja za razvoj ljudskog roda i za budućnost. Očuvanje kulturne baštine provodi se njenom identifikacijom, restauracijom, digitalizacijom te njezinom zaštitom.⁴

Javne institucije koje čuvaju kulturnu i znanstvenu baštinu, u informacijskom društvu, moraju brinuti o njejoj zaštiti i dostupnosti. Kako bi osigurale bolju dostupnost, započele su koristiti nove tehnologije s postupcima poznatima pod zajedničkim nazivom digitalizacija građe. Tehnički, postupak

¹ A. NAZOR, 1975, 15–22; J. LOKMER, 2014, 445–460.

² J. LOKMER, 2014, 445–460.

³ MINISTARSTVO KULTURE I MEDIJA, *Kulturna baština*, URL: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme) (2025-08-04)

⁴ T. MARASOVIĆ, 2001, 9.

digitalizacije počiva na skeniranju knjiga, stranicu po stranicu, i stvaranju pretraživog teksta pomoću sustava OCR⁵ (*Optical Character Recognition*). Digitalizacija, međutim, nije samo tehnički posao, nego vrlo složen postupak koji zahtijeva pažljivo planiranje i donošenje važnih odluka. Na prostoru Republike Hrvatske postoje dokumenti sa zacrtanim načelima, pravilima i preporukama kojih se potrebno pridržavati u postupku digitalizacije: *Smjernice za digitalizaciju kulturne baštine*, *Smjernice za digitalne knjižnice* i *Plan digitalizacije kulturne baštine* ili *IFLA-ine smjernice za projekte digitalizacije za zbirke i građu iz javne domene*.⁶ Postupak digitalizacije je i metoda kojom štitimo izvornik i provodimo zaštitu kulturne baštine. Digitalni sadržaj obuhvaća digitalne objekte nastale postupkom digitalizacije iz analognog oblika, kao i izvorno digitalne objekte. Kada razmatramo glagoljsku baštinu, onda je jasno kako dio građe još nije digitaliziran, a digitalne preslike izrađuju se i prikazuju na različitim portalima. Kako bi se osigurala kontinuirana digitalizacija, očuvanje, okupljanje i prezentacija digitalne baštine na prostoru Republike Hrvatske u 2019. godini u e-savjetovanju donosi se *Nacionalni plan digitalizacije kulturne baštine 2025*, koji ima dva strateška cilja: unapređenje mrežne dostupnosti digitalne kulturne baštine i osiguravanje održivosti umreženoga sustava za digitalnu kulturnu baštinu.⁷ Kako bismo povezali različite digitalne objekte koji su pohranjeni u različitim ustanovama i na različitim infrastrukturnim sustavima, nužno je osigurati načelo interoperabilnosti koje će osigurati razmjenu i povezivanje sadržaja, tehnologija i iskustva raznovrsnih nacionalnih i međunarodnih aktera na području digitalizacije kulturne baštine. Na području knjižničarstva značajna je interoperabilnost knjižničnih preglednih zapisa i zapisa biografskih članaka *Hrvatske enciklopedije* koje je istraživala Ivana Sarić⁸. U trenutnom digitalnom okružju nužno je razmišljati o pluralističkom okruženju različitih standarda, formata i rječnika, navodi Ana Vukadin, te smatra da su značajna načela fleksibilnosti i interoperabilnost.⁹

⁵ Optičko prepoznavanje znakova ili optički čitač znakova je elektronička ili mehanička pretvorba slika tipkanog, rukom pisanog ili tiskanog teksta u strojno kodirani tekst, bilo da se radi o skeniranom dokumentu, fotografiji dokumenta, fotografiji mjesta događaja (na primjer, tekst na znakovima i reklamnim panoima na pejzažnoj fotografiji) ili o tekstu titlova postavljenom na sliku (na primjer: iz televizijske emisije). (WIKIPEDIA, *Optical character recognition*, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Optical_character_recognition (2025-08-04))

⁶ T. PETRIĆ – V. VESELINOVIĆ, 2023, 138.

⁷ NACIONALNI PLAN DIGITALIZACIJE KULTURNE BAŠTINE, URL: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=10350> (2025-08-05)

⁸ I. SARIĆ, 2013.

⁹ A. VUKADIN, 2020.

U digitalnom okruženju e-usluge su novi poslovni procesi poput organizacije zbirke digitalnog sadržaja kojima osiguravamo dostupnost i prezentaciju digitalnog sadržaja. Na taj način osiguravamo i drugi cilj postupka digitalizacije dostupnost. Održivost se razmatra kroz dostupnost sadržaja u digitalnom obliku, umrežavanje i prisutnost hrvatske kulturne baštine u europskim i regionalnim mrežama kulturnih sadržaja, uporabu kulturnih sadržaja u otvorenoj znanosti¹⁰, digitalnoj humanistici, obrazovanju i drugim uslužnim djelatnostima. Naravno, ciljevi su digitalizacije pohrana i dugoročna zaštita digitalnog sadržaja, ali ta problematika se neće razmatrati u ovom radu.¹¹

Digitalne tehnologije otvorile su put prema povezivanju digitalne građe i baštinskih ustanova, stoga će se u ovom radu prikazati i analizirati mrežne stranice institucija i pojedinaca, kao i više tematska portala koja se bave senjskom glagoljskom baštinom. Analiza sadržaja mrežnih stranica i portala ukazati će na razine informacija i podataka koje nude, korisničku populaciju kojoj su namijenjeni, kao i virtualne izložbe koje sadrže i njihovu namjenu. Izvršit će se pretraga po imenu i prezimenu dvojice tiskara u nekoliko međunarodnih i nacionalnih digitalnih knjižnica, kako bi se utvrdila važnost izrade preglednih zapisa i njihova povezanost s međunarodnim institucijama. U radu će se prikazati važnost digitalizacije i okupljanja digitalne glagoljske baštine, kao i nužnost njezine prezentacije, popularizacije i daljnje valorizacije.

Senjska glagoljska tiskara i tiskari

Senjsko muzejsko društvo i Gradski muzej obilježavaju obljetnice otvaranja senjske glagoljske tiskare, kao i obljetnice tiskanja *Misala po zakonu rimskog dvora* iz 1494. Tom prilikom organiziraju se znanstveni skupovi ili okrugli stolovi, kako bi se na njima razgovaralo o najnovijim spoznajama o senjskoj tiskari, glagoljici, glagoljaštvu, izdanjima senjske glagoljske tiskare i slično.

Ante Glavičić, nekadašnji ravnatelj Gradskoga muzeja Senj i tajnik Senjskoga muzejskoga društva započinje obilježavanje značajnih obljetnica. Tako je u Senju 22. i 23. listopada 1974. priredio znanstveni skup *Senjske tiskare 15. – 16. st. i 19. – 20. st.* u povodu 480. obljetnice senjske glagoljske tiskare.

¹⁰ Otvorena znanost predstavlja otvaranje cjelokupnog istraživačkog procesa, odnosno provođenje znanosti na otvoren i suradnički način, kojim se omogućuje sudjelovanje i korištenje svih rezultata istraživačkih aktivnosti na transparentan način. (SVEUČILIŠTE U RIJECI, Otvorena znanost, URL: <https://otvorenaznanostuniri.svkri.hr/otvorena-znanost/> (2025-08-05))

¹¹ T. PETRIĆ, 2023, 128.

Sl. 1. Senjska tiskara (izvor: *Glagoljica.hr*, 2022.)

Dio izlaganja s navedenog skupa objavljeni su kao znanstveni i stručni radovi u *Senjskom zborniku* 6/1975. Godine 1994. obilježavala se 500. obljetnica senjske glagoljske tiskare na dan 7. kolovoza kada je obljetnica tiskanja *Misala po zakonu rimskog dvora* iz 1494. Članci su objavljeni u *Senjskom zborniku* 21/1994, a povodom 520. godina završetka tiskanja *Senjskog misala* objavljeni su radovi u *Senjskom zborniku* 41/2014. Više autora pisalo je o senjskoj glagoljskoj tiskari: Anica Nazor, Mile Bogović, Ante Glavičić i drugi, kao što su pisali i o senjskom kanoniku Blažu Baromiću koji je utemeljio najstariju pouzdano poznatu hrvatsku tiskaru. Digitalne tehnologije omogućile su da cijeli opus *Senjskog zbornika* bude objavljen i dostupan na Portalu znanstveni i stručnih časopisa – Hrčak.¹² Od 2007. godine *Senjski zbornik* redovno je dostupan na Hrčku, a starija godišta *Senjskog zbornika* (sv. 1. do sv. 29.) digitalizirana su zahvaljujući donaciji Jurja Lokmera.¹³ Tako je stvorena mogućnost da *Senjski zbornik* i sve radove autora koji su u njemu pisali čitamo na drugačiji način, na

¹² Portal znanstvenih i stručnih časopisa – HRČAK, URL: <https://hrcak.srce.hr/>

¹³ M. GLAVIČIĆ, 2024.

drugom mediju, na različitim mjestima. Također o senjskoj tiskari možemo čitati na portalu *Hrvatske enciklopedije*, pod pojmom *Senjska tiskara*. Na Sl. 1 vidljiv je prikaz i podaci o Senjskoj tiskari na portalu *Glagoljica.hr*.¹⁴

U prvoj fazi rada senjske glagoljske tiskare (1494. – 1496.) govorimo o inkunabulama *Senjski misal* (1494.) i ispovjednom priručniku *Spovid općena* (1496.), o kojima je najviše članaka objavila akademikinja A. Nazor. Ona je pisala i o knjizi *Transit svetog Jeronima* (1508.) koja pripada u drugu fazu senjske glagoljske tiskare.

Činjenica koju konstatira J. Lokmer jest da se sva izdanja senjske glagoljske tiskare nalaze u knjižnicama u Republici Hrvatskoj; neka su djela restaurirana, a 2013. godine jedina je Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti digitalizirala *Naručnik plebanušev* (1507.). To je prvo digitalizirano izdanje senjske glagoljske tiskare.¹⁵

Ono što je priželjkivala naša zajednica, a o čemu su pisali A. Nazor i J. Lokmer, dogodilo se 2017. godine: ravnateljica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu dr. sc. Tatijana Petrić pokreće projekt *Hrvatska glagoljica: digitalizacija građe i uspostava digitalne zbirke* u suradnji sa znanstvenicima i ključnim institucijama. Jedan od rezultata tog projekta je suradnja s akademiknjom A. Nazor i objava knjige *Korizmenjak: latinička transkripcija glagoljskog teksta (s uvodom i rječnikom)*, 2019. godine u sunakladništvu Grada Senja i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Drugi dio projekta je suradnički tematski portal *Glagoljica.hr* koji će se predstaviti u nastavku rada.

Na temelju digitaliziranih djela senjske glagoljske tiskare nastao je 2021. istraživački projekt *Istraživanja jezika i pisma glagoljskih neliturgijskih tekstova I-III*. Jedan od rezultata navedenog znanstvenog projekta su tri latinička prijepisa djela: *Mirakuli Slavne Deve Marije* autorica Mirjane Crnić Novosel i Ivane Eterović te *Naručnik plebanušev* (uredili I. Eterović i Juraj Matej Kovač), oba objavljena 2023. *Meštrija dobra umrtija s ritualom* (uredili I. Eterović i J. M. Kovač) objavljen je 2024. godine. Detaljan prikaz objavljenih latinskih prijepisa daje Sandra Požar te navodi kako je jedini istraživač koji se posvetio jeziku *Naručnika* Johannes Reinhart (1998.), a istraživanje *Meštrije* započela je Marija-Ana Dürrić (1998.).¹⁶

Za tiskanje djela iz senjske glagoljske tiskare zaslužni su tiskari koji su suradnici na izradi i objavi djela, bilo da se radi o fizičkim osobama ili

¹⁴ GLAGOLJICA.HR, URL: <https://glagoljica.hr/>

¹⁵ J. LOKMER, 2014, 453.

¹⁶ S. POŽAR, 2024, 207–211.

Turčić, Gašpar (XV/XVI. st.), glagoljaški tiskar, suradnik Blaža Baromića u glagoljskoj tiskari u Senju, prvoj poznatoj tiskari na području Hrvatske.

Bio je đakon senjske crkve. Na početku rada senjske tiskare surađivao je s → **BLAŽEM BAROMIĆEM** i → **SILVESTROM BEDRIČIĆEM**. Ime mu je zapisano u kolofonu *Rimskoga misala* iz 1494. Pretpostavlja se da je nedugo nakon tiskanja *Misala* otišao iz Senja po službenoj dužnosti; prema jednoj ispravi iz 1509. može se zaključiti da je djelovao i živio u Lici.

Ostali podatci

Što pročitati?

P. Runje: *Senjski kulturni krug i senjska tiskara*. *Senjski zbornik*, 35(2008) 1, str. 91–114.

Sl. 2. Turčić, Gašpar (izvor: *Hrvatska tehnička enciklopedija*)

korporativnim tijelima. U vrijeme tiskanja inkunabula pa sve do kraja 19. stoljeća uloga tiskara je značajna tim više jer osim tiskara jedna osoba istovremeno može biti prevoditelj, ilustrator, osoba koja dodaje predgovor ili pogovor djelu na kojem radi. Odgovornost tiskara kao suradnika¹⁷ je velika, stoga im pridajemo važnost u bibliografskoj obradi stare građe na način da njihova imena i prezimena bilježimo u preglednim zapisima i povezujemo ih u bibliografskim zapisima djela uz navođenje uloge koje imaju, konkretno tiskar. Na njihovu važnost ukazuju autori članaka koji su pisali o njima, njihovom radu, stilu, metodama itd. I danas su predmet različitih istraživanja. Najviše radova napisano je o Blažu Baromiću, o kojem su pisali A. Nazor, M. Bogović, Marinka Šimić, a o tiskarima senjske glagoljske tiskare pisao je i Petar Runje. Članke navedenih autora možemo pronaći u digitalnom okružju, na *Portal*u *znanstvenih i stručnih*

¹⁷ Suradnik, fizička osoba (ili korporativno tijelo) koja je, pored autora, pridonijela izradbi djela u obliku u kojem se ono pojavljuje u određenoj jedinici bibliotečne građe. (E. VERONA, 2009, 388)

časopisa – Hrčak, a neke od njih i na portalu *Glagoljica.hr* u izborniku *e-Izvori*.¹⁸ Informacije o najznačajnijim tiskarima nalaze se i u digitalnim enciklopedijama i leksikonima, kao na Sl. 2 koja pokazuje i poveznice na druge značajne tiskare, ali i na znanstveni članak. Važno je istaknuti kako su ovo relevantni izvori u digitalnom okruženju i vrijedi ih koristiti kada želimo pouzdane i točne podatke. Iza navedenih relevantnih izvora nalaze se ozbiljne institucije koje imaju reputaciju (Leksikografski zavod, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, urednički odbor portala Hrčak, itd.), informacije se ažuriraju, izvori se pravilno citiraju, njihove mrežne stranice su sigurne.

Poznato je da se djela senjske glagoljske tiskare nalaze i u drugim europskim knjižnicama. Odabrane su digitalne knjižnice *British Library*, *Europeana.eu* i slovenska *Digitalna knjižnica* kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri je moguće pronaći djela senjske glagoljske tiskare u europskim knjižnicama. Učinjena je pretraga po imenu tiskara Blaža Baromića u *British Library*. Rezultat pretrage je knjiga *Mirakuli blažene Deve Marije* kao što se vidi na Sl. 3 Na istoimenoj slici ne vidimo u opisu knjige navedeno ime niti jednog tiskara; za *British Library* tiskar nije reprezentativan metapodatak koji će se prikazati u općem prikazu podataka o knjizi. Ista pretraga provedena je i na portalu *Glagoljica.hr*¹⁹ na kojem su reprezentativni metapodaci svih tiskara, pa i Silvestara Bedričića i Grgura Senjanina. Naime, A. Nazor navodi da upravo 1507. u senjsku glagoljsku tiskaru dolazi Grgur Senjanin jer se Blaž Baromić više ne spominje u senjskim izdanjima.²⁰ U *Europskoj digitalnoj knjižnici Europeana.eu*, pretragom istog imena senjskog tiskara nalazimo *Rimski brevijar*, *Baromićev brevijar*, otisnut u Veneciji (1493.), godinu dana prije nego je otisnut *Senjski misal* (1494.) U *Europeanu* ga je dostavila Bavarska državna knjižnica (*Bayerische Staatsbibliothek*) koja navodi metapodatak odgovornosti i ime Blaža Baromića.

Druga pretraga napravljena je po imenu tiskara Grgura Senjanina koji je tiskao *Korizmenjak fra Ruberta*, a koji je kao prijevod nacionalno prepoznat po navedenom jedinstvenom naslovu te je tako evidentiran u digitalnoj Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Sl. 4). Razlog stvaranja takvog jedinstvenog naslova je činjenica da je fra Rubert završio to djelo i podaci o tome i tiskarima navedeni su u kolofonu djela. Naravno, naveden je i autor djela Caracciolo Roberto koji je objavio originalno djelo *Quadragesimale Volgare*

¹⁸ GLAGOLJICA.HR, *e-Izvori*, URL: <https://glagoljica.hr/?eizvori=1>

¹⁹ GLAGOLJICA.HR, *Mirakuli blažene Deve Marije*, URL: <https://glagoljica.hr/?pr=i&id=554003>

²⁰ A. NAZOR, 2014, 237

BOOK
Mirakuli blažene Deve Marije.
 1508
 📖 Should be available >

op
 details
 want this
 send to

Details

Title	Mirakuli blažene Deve Marije.
Subject	Mary, Blessed Virgin, Saint >
Publisher	Zeng in Dalmatia
Creation Date	1508
Physical description	(8°) 8vo

Sl. 3. Zapis iz *British Library*, pretraga po imenu "Blaž Baromić"

Korizmenakъ fra Ruberta protomačєnъ zlatinskoga ēzika nahrvaccki popopi Peri Ėkovčiči i popopi Silvestri Bedričiči ... ; ove knjige ... biše komponene i koreženē dominomъ Urbanomъ i Tomasomъ Katridaričєmъ ...

Bibliografska razina	m – omeđena publikacija
Autor	Caracciolo, Roberto [autor]
Suradnici	Bedričić, Silvestar [prevoditelj] • Jakovčić, Pero [prevoditelj] • Katridarić, Tomas [sastavljač, sabirač] • Grgur Senjanin [tiskar] • Urban iz Otočca [sastavljač, sabirač]
Impresum	[Senj] : [Štampane po naređenju počovanoga g[ospo]d[ri]na Silvestra Bedričiča ...] ; [Štampane po meš[tri]u Grguru Senaninu], [mesece oktobra dan' ž. i. ... č.f.dz. [17. listopada 1508]].
Materijalni opis	r.g. [104] lista ; 8" (21 cm)
Napomena	Glag. Tiskano dvostupčano. Prevedeno s tal. izvornika. Izv. stv. nasl.: Sermones quadragesimales. Gl. stv. nasl., podaci o odgovornosti i impresum preuzeti iz kolofona. [Incipit]: Va ime bože i dēti (f) Marie amen'. Počine Korizmēnak novi. [Explicit]: Svršen' Korizmenak' fratra Ruberta (...) po popi Peri Jakovčiči i po popi Silvestri Bedričiči (...) ako naidete omršnju prez česa ni vi napravite a nam' ne zamirite zač smo rodom' Hrvate a naukom latinskim' priprosti. (...) ove knjige (...) biše štampane po narejenju (...) gospodina Silvestra Bedričiča (...) komponjene i korežane domino Urbanom i Tomasom Katridaričem (...) Štampane po. Uob. stv. nasl.: Senjski korizmenjak.

Sl. 4. Zapis *Korizmenjaka* iz *Dizbi.HAZU* - <https://dizbi.hazu.hr/?pr=i&id=273142>

Varimi Boshe i devi Marie amin

Avtor(ji)	Caracciolo, Roberto (avtor)
Vir	Knjige
Jezik	hrvaški
Leto	1508
Format	104 f., 20 cm
Vsebina	pridige
Založnik	Grgur Senjanin
Provenienca	Jernej Kopitar Mezzofanti
Izvor	Narodna in univerzitetna knjižnica (Nacionalni projekt digitalizacije s knjižničnega gradiva (2021-2030))

1. PDF datoteka (69 MB) Pravice

Sl. 5. Zapis *Korizmenjaka* iz *Digitalne knjižnice Slovenije* <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOCOKANVBSK/?euapi=1&query=%27keywords%3dgrgur+senjanin%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25>

koje započinjū rečenicom: "Va ime Božje i Devi Marije. Amen".²¹ Upravo je ta početna rečenica djela naslov u *Digitalnoj knjižnici Slovenije*, u kojoj smo djelo pronašli pretragom imena Grgura Senjanina. Za opis u slovenskoj digitalnoj knjižnici *dLib.sl* važan je tiskar Grgur Senjanin, dok se ostali suradnici ne navode (Sl. 5).

Senjska glagoljica u digitalnom okružju: mrežne stranice i portali

Sama prisutnost informacije na internetu ne jamči njezinu stvarnu vidljivost i dohvatljivost korisnicima. Informacije se predstavljaju putem mrežnih stranica ili portala. Mrežna stranica (engl. *web page*) jest HTML dokument koji omogućava prikaz teksta i poveznica, a dostupan je preko svoje URL (mrežne ili web-) adrese. Na stranici se osim teksta mogu prikazati i multimedijски elementi (resursi) kao što su slike u digitalnom formatu, animacije, zvuk, videozapisi i

²¹ A. NAZOR, Ibid.

slično.²² Portali su internetske stranice koje predstavljaju informacije iz više izvora na koherentan način i koje korisnicima interneta omogućuju pristup drugim mrežnim stranicama. Portali imaju ulogu poveznika – povezani su s mnoštvom drugih stranica, stoga su i vidljiviji od običnih mrežnih stranica koje su povezane s drugima u bitno manjoj mjeri. Portali su također specijalizirana mjesta (za određene teme ili ciljne skupine); ondje korisnici mogu na jednom mjestu pronaći veću količinu njihova relevantnih informacija kao i poveznica na druge relevantne izvore. (Sl. 2) Portali danas postaju skupljači, proizvođači i organizatori dinamičnog sadržaja (vijesti, informacija), a ne samo poveznica kao u ranoj fazi razvoja interneta. Jedna od razlikovnih definicija između portala i mrežne stranice u prvi plan stavlja korisnika; dok se mrežne stranice organiziraju kako bi predstavile instituciju i u prvi plan stavljaju prezentacijsku logiku institucije, portali organiziraju sadržaj na način na koji to želi korisnik, navodi Aleksandra Uzelac.²³

U nastavku rada prikazat će se osobne mrežne stranice i mrežne stranice institucija koje sadrže tekst, vizualne prikaze i poveznice na druga mjesta ili druge datoteke na internetu i koje nam nude uvid u dostupne informacije o glagoljici, posebno o senjskoj glagoljskoj baštini.

Privatna mrežna stranica Darka Žubrinića *Mala enciklopedija hrvatske glagoljice*²⁴ prema podacima na stranici osnovana je 2004. godine, a Petrić ju je detaljno opisala ranije.²⁵ Navedena mrežna stranica sadrži podatke o senjskoj tiskari kao i podatke o glagoljskim djelima koja su ondje tiskana. Na mrežnoj stranici navodi se više podataka i informacija kao i najnovije spoznaje o transliteracijama i faksimilima. Žubrinić navodi razliku Baromićeva brevijara tiskanog 1493. koji ima službeni naziv *Rimski brevijar* i Baromićevog misala ili *Senjskog misala*²⁶ otisnutog 1494.

Staroslavenski institut središnja je hrvatska akademska ustanova za istraživanje hrvatske glagoljice i glagoljaštva. Na mrežnoj stranici Staroslavenskog instituta nalaze se dva jako važna izbornika: o *Glagoljici* i *Glagoljaštvu*.²⁷ Izbornik *Glagoljica* sadrži opći informativni dio s tekstovima

²² WIKIPEDIJA, *Mrežne stranice*, URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Mre%C5%BEna_stranice (2025-08-04)

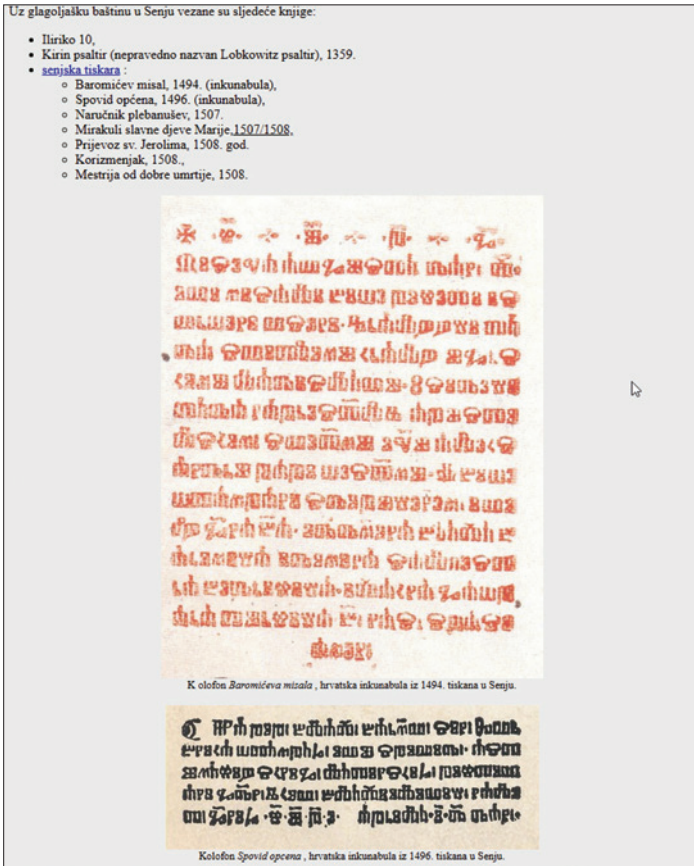
²³ A. UZELAC, *Kultura u digitalnom prostoru – kulturni portali između informacije i komunikacije*, 2011, URL: <https://www.vizualni-studiji.com/pdf/uzelac.pdf> (2025-01-17)

²⁴ D. ŽUBRINIĆ, *Mala enciklopedija hrvatske glagoljice*, URL: <https://www.croatianhistory.net/etf/lex.html>

²⁵ T. PETRIĆ, 2023,130.

²⁶ D. ŽUBRINIĆ, *Senjska tiskara*, URL: <https://www.croatianhistory.net/etf/senj4.html>

²⁷ STAROSLAVENSKI INSTITUT, *Glagoljica*, URL: <https://stin.hr/glagoljica/>

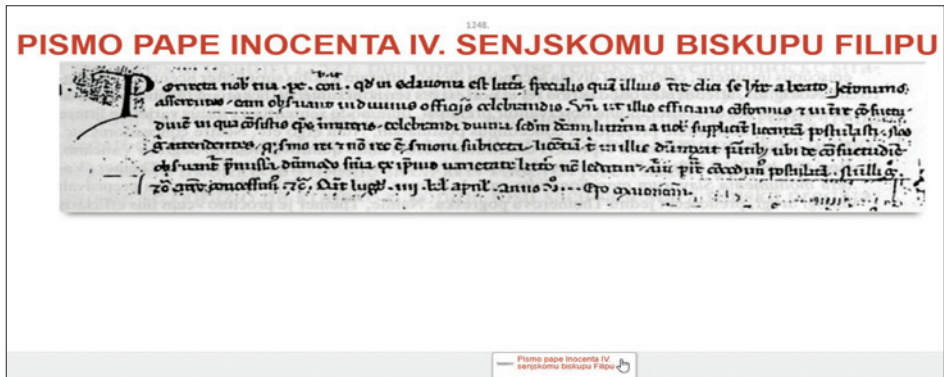

Sl. 6. Detalj o Senjskoj tiskari (izvor: *Mala enciklopedija hrvatske glagoljice*)

i slikama glagoljskih dokumenata koje potpisuje autorica Anica Mihaljević. U izborniku *Glagoljica* pronalaze se sadržaji i za mlade, posebno u podizborniku *Obrazovne igre* i *Glagoljica u školi* koje nude suradnju nastavnicima i učiteljima u podučavanju djece o glagoljici.

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje središnja je nacionalna znanstvena ustanova za istraživanje hrvatskoga jezika i općega jezikoslovlja. Na mrežnoj stranici Instituta jedan od izbornika *O hrvatskom jeziku* sadrži podizbornik *Iz povijesti hrvatskog jezika*.²⁸ To je interaktivna virtualna izložba koja je

²⁸ INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE, *Iz povijesti hrvatskog jezika*, URL: <http://ihjj.hr/iz-povijesti-hrvatskoga-jezika/#event-span-idbas-classlink-target-blankbaanska-ploa-span>

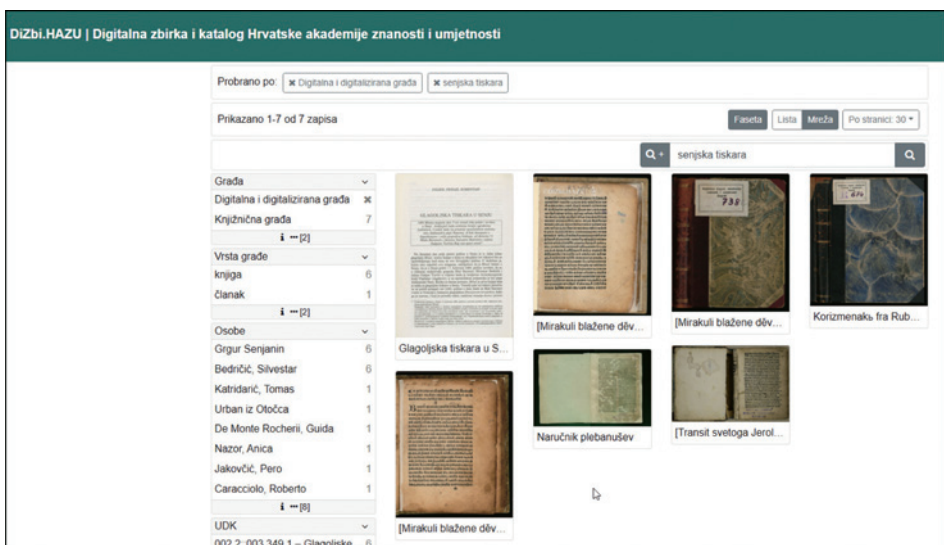
Sl. 7. *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*

izrađena u formi vremenske lente, a započinje glagoljskim spomenikom Bašćanskom pločom. Na vremenskoj lenti prema godini objave pronalaze se različiti glagoljski dokumenti. Klikom na dokument otvara se transliterirani dokument i kratki opis samog dokumenta. Jedan od takvih primjera prikazan je na Sl. 7 - pismo pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu iz 1248. godine²⁹.

Tematski portali se za razliku od mrežnih stranica institucija bave temom glagoljske baštine, nude više sadržaja, omogućuju komunikaciju sustava i suradnju u mrežnom okruženju. Portal *Glagoljica hr.* i portal Knjižnice HAZU - *Dizbi.HAZU* temelje se na *Indigo* platformi tvrtke ArhivPro. Upisom pojma u tražilicu korisnici (koji pristupaju putem portala) mogu pretraživati repozitorij po bilo kojem metapodatku ili ključnom pojmu iz cjelovitog teksta. Digitalizirana građa je dostupna kroz specijalno izrađen preglednik usklađen s međunarodnim standardom IIF (*International Image Interoperability Framework*) (<https://iiif.io/>) - Međunarodni okvir za interoperabilnost slika. Sustav *Indigo* temelji se na dinamičkom metapodatkovnom modelu. Dizajniran je da korisnicima omogući stvaranje zapisa u skladu s njihovim potrebama bez ograničenja. Moguće je pregledavanje i usporedno praćenje izvornika i prijepisa, komentara ili prijevoda, odnosno djela u kontekstu, što je na primjeru glagoljice značajno jer imamo izvornik, transkripciju, likovno djelo, glazbu i znanstveni članak - o istom djelu. Dizajn i strukturu tematskih portala također je osmislila tvrtka ArhivPro u suradnji sa stručnom zajednicom³⁰.

²⁹ O navedenom pismu M. Glavičić je objavio članak Pismo pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu u tiskanim izdanjima i historiografiji, *Senjski zbornik*, 41, 2014, 159–183.

³⁰ *INDIGO*, URL: <https://www.arhivpro.hr/?lang=hr> (2025-01-17)

Sl. 8. Portal Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – *DiZbi.HAZU* <https://dizbi.hazu.hr/?pr=l&msq=senjska+tiskara&ps=30&mrx%5B11923%5D%5B116993%5D=a&view=grid&page=1>

Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - *DiZbi.HAZU*³¹ jedinstveni je institucijski repozitorij. Sadrži digitalizirane zbirke Akademijinih znanstveno-istraživačkih i muzejsko-galerijskih jedinica (tekstualna, slikovna, audio i video građa), skupni mrežni katalog knjižnica Akademijinih jedinica te virtualne izložbe. Odabir građe za digitalizaciju temelji se na načelima znanstvene, kulturne i povijesne vrijednosti i interesa, preventivne zaštite starih i rijetkih primjeraka te umjetnina, kao i promicanju znanstveno-istraživačkog, umjetničkog i izdavačkog djelovanja HAZU. Na temelju navedenih kriterija ova Knjižnica prva je digitalizirala djelo na glagoljici *Naručnik plebanušev* iz senjske glagoljske tiskare.³² Knjižnica HAZU posjeduje tri primjerka *Mirakula blažene Deve Marije*, jedan primjerak *Korizmenjaka fra Ruberta*, jedan primjerak *Transita svetog Jeronima* i jedan primjerak *Naručnika plebanuševa*. Na portalu *DiZbi.HAZU* moguće je pretraživati građu po imenu i prezimenu osobe, nazivu korporativnog tijela i naslovu. Također je moguće napredno pretraživanje i pretraga po potpunom tekstu. Pretragom kataloga po zadanom

³¹ *DiZbi.HAZU*, URL: <http://dizbi.hazu.hr>

³² J. LOKMER, 2014, 453.

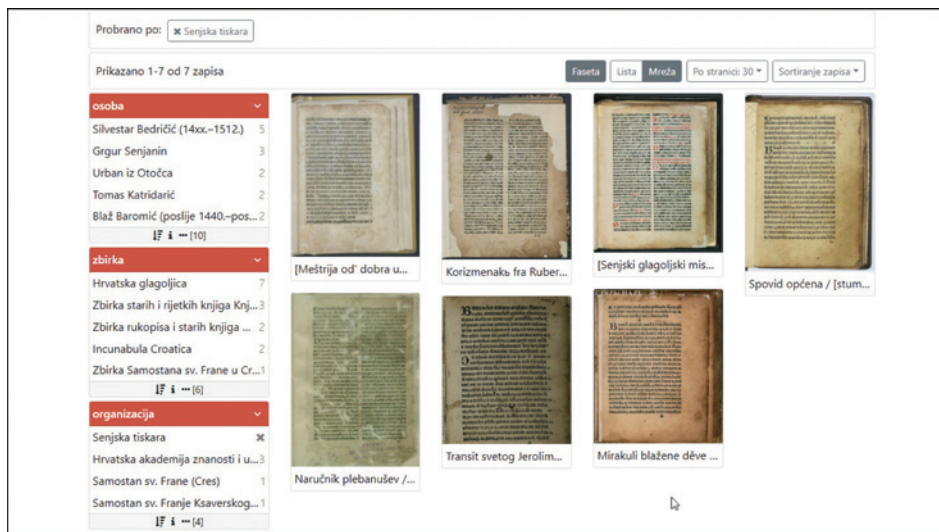

Sl. 9. Portal *Glagoljica hr.* (izvor: *Glagoljica.hr*, 2025.)

kriteriju: *digitalizirana građa* i *senjska tiskara*, dobije se rezultat od 7 zapisa među kojima su digitalizirana djela senjske glagoljske tiskare (Sl. 8)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) pokrenula je 2017. godine projekt sustavne digitalizacije glagoljskih izvora, prikupljanja podataka i građe na tematskom portalu.

Projekt *Hrvatska glagoljica: digitalizacija građe i uspostava digitalne zbirke* pokrenut je u suradnji sa znanstvenim ustanovama (Hrvatski institut za jezik i jezikoslovlje; Staroslavenski institut; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) i knjižnicama (Sveučilišna knjižnica Rijeka i Znanstvena knjižnica Zadar), Društvom prijatelja glagoljice, Senjskim muzejskim društvom te Gradom Senjom, s ciljem poticanja digitalizacije glagoljskih knjiga i rukopisa iz domaćih i inozemnih ustanova koji bi se dali na uvid istraživačima, studentima, učenicima i široj javnosti. Rezultat navedene suradnje je suradnički tematski portal *Glagoljica.hr.* (Sl. 9) koji je proizašao iz trogodišnjeg projekta, kojemu je Ministarstvo kulture i medija osiguralo financijsku potporu. U prvoj fazi projekta digitalizirana je zbirka glagoljskih knjiga i rukopisa iz četiri ustanove (NSK, Knjižnica HAZU-a, Samostan sv. Franje u Cresu, Samostan sv. Franje Ksaverskog Zagreb). U drugoj fazi projekta u digitalni repozitorij uvrstili su se digitalizirani članci i knjige istaknutih autora uz dobivena dopuštenja autora i nakladnika. Projektu su se pridružili istaknuti znanstvenici i glagoljaši, ali

Sl. 10. Okupljena djela senjske glagoljske tiskare (izvor: *Glagoljica.hr*, 2025.)

i autori koji su glagoljicu umjetnički interpretirali (likovno i glazbeno), velikodušno ustupajući svoja autorska prava te je građa dostupna u otvorenom pristupu. Posebnu vrijednost suradničkom projektu dala je realizacija suradnje s inozemnim institucijama koje posjeduju djela na glagoljici, a koja su digitalizirana u sklopu ranijih projekta te se zatražilo dopuštenje za javno objavljivanje na suradničkom portalu *Glagoljica.hr*.

Cilj projekta bio je na jednome mjestu virtualno okupiti što više građe na glagoljici koja je fizički razdvojena i izgraditi tematski portal s vjerodostojnim podacima za znanstvenu i stručnu javnost te za sve koji se na bilo koji način bave glagoljicom. Suradnički portal *Glagoljica.hr* nastao je zajedničkim radom velikog broja suradnika kojima je zajednički cilj bio na jednomu mjestu okupiti bogato glagoljsko nasljeđe i uz pomoć suvremenih tehnologija omogućiti pristup i promociju. Logo portala je glagoljsko slovo *i* , jedanaesto slovo glagoljske azbuke, sastavni veznik koji simbolizira zajedništvo. Za suradnički portal *Glagoljica.hr* Nacionalna i sveučilišna knjižnica osigurala je internetsku domenu *glagoljica.hr.*, a za verziju na engleskom jeziku *Glagolitic.eu*. Na portalu je zastupljeno više vrsta građe: rukopisi i stare knjige, glagoljski napjevi, e-izvori koji se odnose na 583 znanstvena i stručna članka, vizualna građa i glagoljski epigrafski spomenici. U zbirci *e-izvori* moguće je pronaći manju bibliografiju o senjskoj glagoljskoj tiskari. Naime, portal *Glagoljica.hr* ima

Sl. 11. *Spovid općena* u kontekstu (izvor: *Glagoljica.hr*, 2025.)

izrađene pregledne zapise za 121 osobu i korporativno tijelo, stoga o djelima iz senjske glagoljske tiskare i o samoj tiskari pronalazimo: 19 naslova A. Nazor, 5 naslova M. Bogovića, po dva naslova J. Lokmera, A. Glavičića i M. Šimić te jedan naslov J. Bratulića.³³ Zajednički rad i suradnja, posebno Knjižnice HAZU te franjevačkih samostana na Cresu i Ksaveru, omogućila je da se u prvoj fazi projekta digitalizira i okupi svih sedam djela iz senjske glagoljske tiskare. (Sl. 10) Nije riječ samo o suradnji institucija, već znanstvenika i umjetnice Vjere Reiser, koji su omogućili da se okupe članci i vizualna građa o djelima iz senjske glagoljske tiskare.

Portal ima jedinstven pretraživač, prikaz primjerka i djela, prikaz metapodataka zapisa i poveznica; omogućeno je kontekstualiziranje djela glagoljice uz pomoć suvremene tehnologije. Ako korisnik obavi pretragu po naslovu *Spovid općena*, dobit će prikaz originalnog djela, vizualne građe, članaka o djelu i latiničku transkripciju djela. (Sl. 11) Na naslovnici portala omogućen je kronološki pregled građe na vremenskoj lenti (Sl. 9), pregled glagoljskih tiskara, a za nekoliko djela omogućen je usporedni pregled izvornika i transkripcije, stoga je njegova uloga i edukativna, osim što je znanstvena i informativna. Riječ je o sustavu za okupljanje metapodataka po uzoru na agregacijske portale poput portala *Europeane*. Portal *Glagoljica.hr* je virtualno mjesto okupljanja, istraživanja, učenja i kreativne nadogradnje, obogaćen je alatima i multimedijским materijalom koji će glagoljicu približiti suvremenom čitatelju.

³³ Autorica rada izvršila je uvid i pretraživanje u zbirci *e-izvori*. Napominje kako u navedenoj zbirci nisu okupljeni svi radovi koji se odnose na senjsku glagoljsku tiskaru. 31 naslov nalazi se na portalu *Glagoljica.hr*.

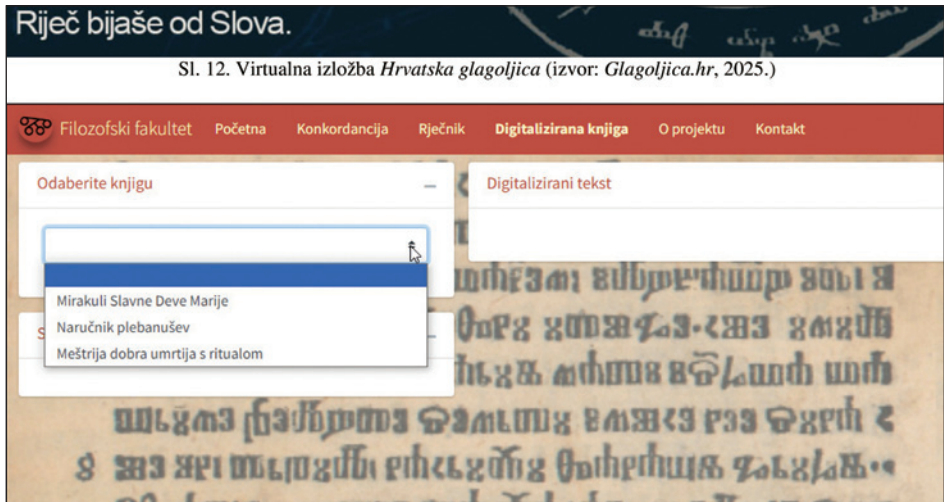
Sl. 12. Virtualna izložba *Hrvatska glagoljica* (izvor: *Glagoljica.hr*, 2025.)

Virtualne izložbe predstavljaju važan oblik okupljanja i predstavljanja digitalne kulturne baštine. Digitalizirana građa predstavlja elektronički format građe u repozitoriju, a virtualna izložba predstavlja širu značenjsku cjelinu zbog mogućnosti povezivanja digitalizirane građe u priču. Za razliku od digitalnih zbirki, gdje su korisniku dostupni zapisi s metapodacima i digitalnom reprezentacijom građe koji su tek povezani u cjelinu zajedničkog autorstva ili naslova, kod virtualnih izložbi naglašava se koncept priče, u kojem je uz digitalne objekte moguće povezati i slike, videa, muziku. Ti se podaci interpretiraju i vrednuju u određenom digitalno kreiranom kontekstu.³⁴ Virtualne izložbe imaju ulogu interaktivnog prenošenja znanja i informacija, nisu vremenski ni prostorno ograničene, može im pristupiti veliki broj korisnika, sadržaj je moguće oblikovati u raznim formatima te umrežiti različite izvore. Maja Šojat-Bikić zaključuje kako korištenjem virtualnih izložbi cjeloživotno učenje postaje dostupno neovisno o vremenu i mjestu.³⁵

Na portalu *Glagoljica.hr* omogućen je i pristup virtualnoj izložbi *Hrvatska glagoljica*, kako bi se osigurala bolja vidljivost rezultata programa

³⁴ V. VLAŠIĆ-JURIĆ, M. PERKEC, 2018, 561–562.

³⁵ M. ŠOJAT-BIKIĆ, 2010, 99–100.

Sl. 13. *Istraživanje jezika i pisama glagoljskih neliturgijskih tekstova* (izvor: https://glagoljskitekstovi.ffzg.unizg.hr/digitalizirana_knjiga)

u javnosti. Na samom početku aktiviranja virtualne izložbe korisnik može čuti glagoljsko pjevanje Katarine Livljanić³⁶ koja je dozvolila objavu svojih napjeva. Na izbornicima se može odabrati *Senjska tiskara* (Sl. 12) Otvaranjem izbornika *Tiskara u Senju* vidljiva su okupljena djela i osnovne informacije o svakom glagoljskom djelu posebno kao i o senjskoj glagoljskoj tiskari. Na stranici Virtualne izložbe je izbornik *Slovimo glagoljicom* koji sadrži kviz namijenjen mlađem uzrastu i glagoljsku početnicu gdje je videozapis u kojem se simulira pravilno pisanje glagoljskih slova.

Na domeni Filozofskog fakulteta u Zagrebu nalazi se portal *Istraživanje jezika i pisama glagoljskih neliturgijskih tekstova*.³⁷ Portal je nastao u okviru višegodišnjega institucijskoga istraživačkog projekta "Istraživanja jezika i pisma

³⁶ Katarina Livljanić, pjevačica i muzikologinja, međunarodna je specijalistica za srednjovjekovnu glazbu i jednostavno izvođenje. Rođena u Zadru, u Hrvatskoj, odlučila je postati izvođačica srednjovjekovne glazbe u vrlo ranoj mladosti, usavršavajući se na zagrebačkom Glazbenom konzervatoriju prije nego što se preselila u Francusku na studij glasa i muzikologije. Vodi vokalni ansambl *Dialogos* čiji je osnivač, specijaliziran za srednjovjekovno pjevanje i liturgijski teatar glagoljaške tradicije. Za svoj rad na tom polju 2002. godine odlikovana ju je za kulturna postignuća od strane predsjednika Hrvatske, a 2016. od francuske vlade primila je titulu *Chevalier des Arts et des Lettres*. (DIALOGOS, *Katarina Livljanić*, URL: <https://ensemble-dialogos.org/index.php/en/the-ensemble/katarina-livljanic> (2025-01-21))

³⁷ ISTRAŽIVANJE JEZIKA I PISAMA GLAGOLJSKIH NELITURGIJSKIH TEKSTOVA, *Glagoljski tekstovi*, URL: <https://glagoljskitekstovi.ffzg.unizg.hr/>

glagoljskih neliturgijskih tekstova I-III", koji se pod vodstvom doc. dr. sc. I. Eterović provodio pri Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu tijekom 2021., 2022. i 2024. godine. Za pristup portalu potrebno se registrirati svojim e-mailom i lozinkom. U izborniku *Digitalizirana knjiga* nude se tri knjige senjske glagoljske tiskare: *Mirakuli slavne Deve Marije*, *Naručnik plebanušev i Meštija dobra umrtija s ritualom*. (Sl. 13) Odabirom bilo kojeg naslova dobiva se uvid u sadržaj i transliterirani digitalizirani tekst.

Izbornik *Rječnik* omogućuje odabir jedan od tri naslova i pretragu svih riječi koje su prisutne u tekstu. Izbornik *Konkordancija* nudi potpun abecedni popis riječi i/ili pojmova, sa svim oblicima u kojima se javljaju, zajedno s minimalnim kontekstom i oznakom mjesta, koji se nalaze u nekom djelu ili u više djela. Navedeni projekt temeljio se na prethodno digitaliziranim djelima iz *Dizbi.HAZU* i tematskog portala *Glagoljica.hr* te je polučio velike mogućnosti s obzirom na digitalne tehnologije i otvorio put u još detaljnija istraživanja glagoljskih djela.

Dodana vrijednost

Ovaj prikaz senjskih glagoljskih djela u digitalnom okružju naoko se može učiniti jednostavan, ali iza njega stoji dugogodišnji rad znanstvenika, pojedinaca, izdvojit ću - i knjižničara. Nisam pozvana govoriti o radu znanstvenika koji se bave glagoljicom i glagoljskim izdanjima, ali predstavljena su dva portala na kojima su radili knjižničari i stoga ću posvetiti dio teksta o vrijednosti tog rada. Knjižničari su ostvarili dva cilja: digitalizaciju u svrhu zaštite i osiguranja pristupa građi korisnicima, ali i okupljanje građe, stavljanje građe u kontekst, prikaz cjelovitosti djela i o djelu (Sl. 10)

Kako bi se korisnicima osigurao pristup, važno je u knjižničarskom univerzumu voditi računa o korisničkim zadacima. Korisnički zadaci opisani su u temeljnoj literaturi koja se odnosi na stvaranje različitih knjižničarskih modela. Pri tome je važno da korisnici mogu *pronaći* građu, *identificirati* primjerak koji im treba, *odabrati* primjerak, *dobiti* ga na korištenje i da je sučelje dizajnirano na način da se između svih informacija može *istraživati*.³⁸ Kornelija Peterl Balog ovim temeljnim korisničkim zadacima pridodaje i zadatke: *locirati* gdje je građa, *povezati* i *okupiti* traženu građu po bilo kojem metapodatku, naslov ili odgovorna

³⁸ Funkcionalni zahtjevi za bibliografske zapise (eng. *Functional Requirements for Bibliographic Records*) započinju uspostavljanjem skupa korisničkih zadataka, odnosno ponašanja koje korisnici knjižnica nastoje izvršiti kako bi ispunili svoje informacijske potrebe: *pronaći*, *identificirati*, *odabrati*, *dobiti* i *istražiti*. (*Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa*, 2014, 12).

osoba/institucija.³⁹ Stoga je nužan inkluzivan pristup svim vrstama građe bez obzira gdje se nalaze (knjižnica, arhiv, muzej), imajući na umu korisnika kojem omogućujemo pristup, ali i upravljanje cjelinom građe i njezinim jedinicama u sveobuhvatnom sustavu. Kako bismo to postigli nužna je komunikacija između knjižničnih i drugih zajednica, koja treba biti plodonosna kako bi se realizirao praktičan cilj: povećati vidljivost i ujednačenosti različitih zajednica u razmjeni informacija, gdje je to moguće, iz normativnih datoteka jedne ili druge zajednice. Ujednačeni i normirani metapodaci preglednih i bibliografskih zapisa preduvjet su za okupljanje istih tema i autora iz različitih institucija, odnosno stavljanje djela u kontekst. Za to nam je najbolji primjer već opisani tematski portal *Glagoljica hr.* (Sl. 9)

U svim pretraživačima knjižnica/ili portala upisuje se ime i prezime autora u hrvatskoj varijanti jer su to normirana imena. Važno je istaknuti kako su današnji hrvatski katalozi povezani zajedničkom nacionalnom normativnom bazom koju izrađuje Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, ali koja je povezana s bazom VIAF (*Virtual International Authority File*) koja osigurava na nacionalnoj i međunarodnoj razini pouzdane i jedinstvene podatke o imenu i prezimenu osoba. Normativna baza autora NSK povezana je i s Google pretragom te su dostupni rezultati iz *Hrvatske enciklopedije* i *Wikipedije.hr*. Važno je napomenuti kako su pregledni zapisi iz NSK, ISNI (*International Standard Name Identifier*) i VIAF-a povezani i dostupni u drugim knjižnicama, primjerice *British Library*, kao i Knjižnica HAZU (Slika 8.) Važnost nacionalnih autora i njihova identifikacija te prisutnost u stranim bazama podataka važna je zbog mogućnosti pretrage, ali više od toga za sustavno predstavljanje hrvatske znanstvene i kulturne produkcije u globalnom informacijskom prostoru (primjer Knjižnica HAZU – sl. 4).

Tematski portali *Glagoljica.hr*, portal Knjižnice HAZU *Dizbi.HAZU* i *Glagoljski tekstovi* iskoristili su mogućnosti tehnologije učinivši dostupnim bogato glagoljsko nasljeđe te ga kontekstualizirali uz pomoć suvremene tehnologije. Baština na navedenim portalima je cjelovita, stručno obrađena, osiguran je pristup, organizacija metapodataka, povezivanju preglednih i bibliografskih zapisa obrađenog gradiva i dodatnih elemenata poput virtualnih izložbi. Knjižnični portali su ostvarili cilj semantičkog weba⁴⁰

³⁹ K. PETR BALOG, 2020, 35–46.

⁴⁰ Semantički web je mreža podataka koja se temelji na dva područja: zajedničkim formatima za integraciju i kombiniranje podataka iz različitih izvora, i jezicima kojima se opisuje kako se podaci odnose prema objektima iz stvarnog svijeta. (F. FARGO – B. BOSANČIĆ – B. BADURINA, 2013.)

upotrijebili su odgovarajuću tehnologiju za izradu portala, kako bi računala mogla pristupiti, dijeliti i obraditi podatke različitih aplikacija. O njima razmišljamo kao o globalnim bazama povezanih podataka. Pri tome su podaci – o ovom slučaju o glagoljici, povezani i s međunarodnim institucijama te je omogućeno pretraživanje i jedinstveni prikazi na navedenim portalima. Takvi portali prikladni su za otvorenu znanost koja podrazumijeva pomak od standardne prakse objavljivanja rezultata istraživanja u znanstvenim časopisima prema dijeljenju svih dostupnih podataka i znanja u najranijim fazama istraživačkog procesa. To zahtijeva prelazak s objavljivanja što je brže moguće na dijeljenje znanja što je prije moguće.⁴¹ Koliko su navedeni i slični portali značajni za otvorenu znanost, važno je istaknuti na primjeru glagoljice: sudjelovanje Centra za istraživanje glagoljaštva s projektom građanske znanosti⁴² *Čitamo povijest pisanu glagoljicom!* U navedenom projektu je korišten *Transkribus*, koji je postavljen na portal *GlagoLab*⁴³, kao alat za kampanju masovne podrške kojima se javnost poziva na suradničku transliteraciju glagoljskih rukopisa.⁴⁴ Pri tome ističem kako se iz podataka na mrežnoj stranici *Staroslavenskog instituta* i portala *Glagoljski tekstovi* zaključuje kako imaju zadaću znanstvenog istraživanja hrvatskog glagoljaštva.

Zaključak

Iz analize navedenih portala vidljivo je da se ostvarilo nekoliko ciljeva značajnih za glagoljsku kulturnu baštinu. Osigurana je digitalizacija, mrežna dostupnost i očuvanje digitalnih sadržaja, što je nužan preduvjet za pristup kulturnim sadržajima i znanju, kao i za promociju nacionalne baštine, identiteta i raznolikosti u europskom okruženju.⁴⁵

⁴¹ SVEUČILIŠTE U RIJECI, *Otvorena znanost*, URL: <https://otvorenaznanostuniri.svkri.hr/otvorena-znanost/> (2025-08-05)

⁴² Građanska znanost je sudjelovanje šire javnosti u znanstvenim istraživanjima, što omogućuje neprofesionalnim istraživačima pružanje podrške profesionalcima kako bi zajednički došli do novih zaključaka, rješenja i spoznaja. (GRAĐANSKA ZNANOST U KNJIŽNICAMA, URL: <https://gzukzkd.wordpress.com/> (2025-08-10))

⁴³ GLAGOLAB: PORTAL I DIGITALNI LABORATORIJ ZA SURADNIČKA ISTRAŽIVANJA I PROMICANJE HRVATSKOG GLAGOLJAŠTVA, URL: <https://glagolab.unizd.hr>

⁴⁴ M. TOMIĆ, 2024, 30.

⁴⁵ NACIONALNI PLAN DIGITALIZACIJE KULTURNE BAŠTINE, 2025, URL: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=10350> (2025-08-05)

Suradnja institucija i pojedinaca urodila je plodom u stvaranju različitih portala, od informativnih do znanstvenih, namijenjenih različitim vrstama korisnika. Jedan od preduvjeta za stvaranja portala je digitalizacija, kojom se omogućuje zaštita i trajna pohrana građe. Digitalizacija glagoljske baštine omogućila je daljnji rad znanstvenika, a rezultati tog rada su portali s rječnicima i transliteriranom građom senjske glagoljske tiskare. Okupljene su različite vrste građe na glagoljici (spomenik, pergamena, inkunabula, napjev, vizualna građa...) koja je fizički razdvojena, ali u virtualnom svijetu ujedinjena, dostupna s vjerodostojnim podacima za znanstvenu i stručnu javnost te za sve koji se na bilo koji način bave glagoljicom. Knjižnični portali osigurali su relevantne bibliografske i nacionalne pregledne zapise osoba, korporativnih tijela, obitelji, što je preduvjet osiguranja pristupa i daljnjeg korištenja u edukativne svrhe, kreativne industrije, turizam i dr. Knjižnični portali su na suvremenim tehnologijama koje jamče interoperabilnost s različitim formatima i na taj način povećava se vidljivost glagoljske baštine i njezina prisutnost i na međunarodnim digitalnim knjižnicama i portalima. Analizirani knjižnični portali odgovaraju korisničkim zadacima, kao i najnovijim konceptualnim modelima, s kojima se knjižničnim podacima osigurava da postanu povezani podaci dostupni za daljnja znanstvena istraživanja u domeni otvorene znanosti.

Zaključno, nastojanja znanstvenika i institucija započeta 1974. godine su realizirana: imamo digitalizirana djela senjske glagoljske tiskare, veći dio transliteracija i pretisaka uz kritička izdanja. Najvažnije od svega - imamo znanstvenih i stručnih radova koji korak po korak rasvjetljavaju rad pojedinaca na nepresušnim izvorima senjske glagoljske baštine. U trenutku završavanja ovog rada posjedujem informaciju o tome da se sprema transliteracija *Senjskog misala*. Rad na tom djelu traje već dugo jer je na njemu radila pokojna Marija Agnezija Pantelić,⁴⁶ još uvijek radi akademkinja A. Nazor i zadnje redakcije odvijaju se na Staroslavenskom institutu pod vodstvom Joze Vele. Također je u pripremi pretisak uz kritičko izdanje *Transita sv. Jerolima* u redakciji A. Nazor. Ostaje još napraviti transliteraciju *Transita sv. Jeronima*, koja možda negdje u rukopisu čeka, ali o tome nemam saznanja.

⁴⁶ WIKIPEDIA, *Marija Agneza Pantelić*, URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Marija_Agnezija_Panteli%C4%87

Literatura

I. Knjige i članci

- Filip FARGO – Boris BOSANČIĆ – Boris BADURINA, Povezani podaci i knjižnice, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56 (4), Zagreb, 2013, 25–52.
- Miroslav GLAVIČIĆ, In memoriam Juraj Lokmer (Senj, 1947. – Zagreb, 2023.), *Senjski zbornik*, 51, 2024, 247–250.
- Juraj LOKMER, O potrebi faksimilnih, kritičkih, digitalnih izdanja senjske glagoljske tiskare i njihove mrežne dostupnosti: razmišljanje povodom 520. obljetnice tiskanja Senjskog glagoljskog misala, *Senjski zbornik*, 41, 2014, 445–460.
- Tomislav MARASOVIĆ, *Kulturna baština 1*, Split, Veleučilište u Splitu, 2001.
- Anica NAZOR, O glagoljskoj tiskari u Senju i njezinim izdanjima, *Senjski zbornik*, 41, 2014, 211–244.
- Anica NAZOR, O potrebi kritičkih ili faksimiliranih izdanja senjske glagoljske tiskare, *Senjski zbornik*, 6, 1975, 15–22.
- Kornelija PETR BALOG, Korisnički zadaci knjižničnog kataloga u 21. stoljeću - dodatna promišljanja, u: Tinka KATIĆ – Nives TOMAŠEVIĆ (ur.), *Mirna Willer: Festschrift*, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2020, 35–46.
- Tatijana PETRIĆ, Pristup i promocija glagoljske baštine u digitalnom okruženju, *Hrvatska izvan domovine V.* (zbornik radova predstavljenih na 5. Hrvatskom iseljeničkom kongresu), Zagreb, 2023, 127–134.
- Tatijana PETRIĆ – Velimir VESELINOVIĆ, Spomenice Sveučilišta u Zagrebu u digitalnom okruženju, *Bosniaca*, 28, 2023, 127–144 Sandra POŽAR, Tri preslovljena izdanja senjske tiskare, *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, 48(68), 2024, 207–211.
- Ivana SARIĆ, Model povezivanja i interoperabilnost knjižničnih zapisa na semantičkom webu, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56(1-2), 2013, 107–122.
- Maja ŠOJAT-BIKIĆ, Virtualne izložbe: Meštrovic u Kaštelima i neidentificirani muzejski objekti (NMO) u kiberprostoru, *Muzejska teorija i praksa*, 41(1-4), 2010, 98–107.
- Marijana TOMIĆ, AKM laboratorij i digitalna transformacija istraživanja glagoljske baštine: primjer portala GLAGOLAB i digitalnog laboratorija, *Osječki zbornik*, 39, 2024, 21–36.
- UVJETI za funkcionalnost bibliografskih zapisa: završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa, Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.
- Eva VERONA, *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, I. dio. Odrednice i redalice*, Zagreb, 2009.
- Vesna VLAŠIĆ JURIĆ – Marija PERKEC, Povezivanje digitalnih podataka iz distribuiranih izvora na primjeru izgradnje virtualne izložbe Crteži Huga Conrada von Hötzendorfa, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 61(1), 2018, 555–572.

Ana VUKADIN, Rules for resource description and access in Libraries, Archives and Museums principles and structure, u: Tinka KATIĆ – Nives TOMAŠEVIĆ (ur.), *Mirna Willer: Festschrift*, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2020, 227–244.

II. Mrežni izvori

- DIALOGOS, *Katarina Livljanić*, URL: <https://ensemble-dialogos.org/index.php/en/the-ensemble/katarina-livljanic> (2025-01-21)
- INDIGO, URL: <https://www.arhivpro.hr/?lang=hr> (2025-01-17)
- DiZbi.HAZU, URL: <http://dizbi.hazu.hr> (2025-01-17)
- GLAGOLJICA.HR, URL: <https://glagoljica.hr/> (2025-01-22)
- ISTRAŽIVANJE JEZIKA I PISAMA GLAGOLJSKIH NELITURGIJSKIH TEKSTOVA, URL: <https://glagoljskitekstovi.ffzg.unizg.hr> (2025-01-17)
- GRAĐANSKA ZNANOST U KNJIŽNICAMA, URL: <https://gzukzkd.wordpress.com/> (2025-08-10)
- INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE, *Iz povijesti hrvatskog jezika*, URL: <http://ihjj.hr/iz-povijesti-hrvatskoga-jezika/#event-span-idbas-classlink-target-blankbaanska-ploa-span> (2025-01-17)
- WIKIPEDIJA.HR, *Marija Agneza Pantelić*, URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Marija_Agnezija_Panteli%C4%87 (2025-01-25)
- MINISTARSTVO KULTURE I MEDIJA, *Kulturna baština*, URL: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme) (2025-08-04)
- NACIONALNI PLAN DIGITALIZACIJE KULTURNE BAŠTINE, 2025, Url: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=10350> (2025-08-05)
- OTOVORENA ZNANOST, URL: <https://www.otvorena-znanost.hr/otvorena-znanost/#:~:text=%E2%80%9COtvorena%20znanost%20je%20poimanje%20znanosti%20koje%20podrazumijeva%20da,dijeljenje%2C%20kao%20i%20ponovljivost%20i%20provjerljivost%20samog%20istra%C5%BEivanja.%E2%80%9D> (2025-08-10)
- PORTAL ZNANSTVENIH I STRUČNIH ČASOPISA – HRČAK, URL: <https://hrcak.srce.hr/> (2025-01-17)
- STAROSLAVENSKI INSTITUT, *Glagoljica*, URL: <https://stin.hr/glagoljica/> (2025-01-22)
- SVEUČILIŠTE U RIJECI, *Otvorena znanost*, URL: <https://otvorenaznanostuniri.svkri.hr/otvorena-znanost/> (2025-08-05)
- TURČIĆ, GAŠPAR, *Hrvatska tehnička enciklopedija*, URL: <https://tehnika.lzmk.hr/turcic-gaspar/> (2025-01-13)
- ALEKSANDRA UZELAC, *Kultura u digitalnom prostoru – kulturni portali između informacije i komunikacije*, 2011, URL: <https://www.vizualni-studiji.com/pdf/uzelac.pdfArhivPro> (2025-01-17)

WIKIPEDIA, *Mrežne stranice*, URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Mre%C5%BEna_stranice (2025-08-06)

WIKIPEDIA, *Optical character recognition*, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Optical_character_recognition (2025-08-05)

DARKO ŽUBRINIĆ, *Mala enciklopedija hrvatske glagoljice*, URL: <https://www.croatianhistory.net/etf/lex.html> (2025-01-17)

PUBLICATIONS OF THE SENJ GLAGOLITIC PRINTING PRESS IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Summary

Technologies have provided us with new possibilities in the presentation and accessibility of Glagolitic heritage. Digital technologies have opened the way to connecting materials and heritage institutions; therefore, the paper presents and analyses the websites of institutions and individuals, as well as several thematic portals that deal with Glagolitic heritage. In particular, the publications of the Senj Glagolitic Printing Press, which are available on digital portals, are presented. The analysis will indicate the levels of information and data provided by individual websites and portals, the user population that they are intended for, as well as virtual exhibitions and their purpose.

The main goal of the paper is to demonstrate the necessity of digitising and collecting digital Glagolitic heritage, as well as the need for its presentation, popularisation and further valorisation. The paper highlights the importance of scientists, experts and librarians in the preservation, collection and presentation of the Senj Glagolitic heritage.

Keywords: Senj Glagolitic printing press, digital Glagolitic materials, websites and portals